

Микола Литвин (Львів), Любомир Хахула (Львів)

Союз Петлюри – Пілсудського: відзначення 100-річчя в Україні та Польщі

Поява після війн та революцій 1914–1917 рр. на геополітичній карті Європи й Азії більшовицької Росії спричинила значне занепокоєння серед лідерів великих і малих, особливо молодих національних держав. Загроза російсько-більшовицької експансії змусила керівництво Польщі та Української Народної Республіки укласти у квітні 1920 р. військово-політичний союз – так звану Варшавську угоду, яка передбачала спільну боротьбу армій за витіснення більшовицького війська з України й утвердження незалежності УНР.

Незважаючи на пандемію коронавірусу, із нагоди 100-річчя вказаних подій в Україні та Польщі було організовано низку комемораційних заходів. Представники влади, української й польської громадськості покладали квіти, запалювали лампадки на могилах вояків Армії УНР у Варшаві, Ланцуті, Пікуличах та в інших містах, польських військових похованнях на Байковому кладовищі в Києві, Личаківському – у Львові. За ухвалою рад міст Варшави (30 липня 2020 р.), Кошаліна (22 жовтня), Гданська (26 листопада) надано ім'я героя оборони Замостя полковника М.Безручка скверам названих міст. 14 серпня 2020 р. відкрито оновлені поховання діячів УНР на Вольському кладовищі у Варшаві. Реконструйовано козацькі хрести на могилах української військово-політичної еміграції міжвоєнної доби на православному цвинтарі (вул. Липова) в Любліні. Відкрито також частину військового меморіалу Армії УНР у Ланцуті.

Символом тягlostі польсько-української військової співпраці стала виставка «Братерство зброї: мілітарні аспекти українсько-польського військово-політичного союзу 1920 р.» в будівлі Арсеналу у Львівському історичному музеї, підготовлена за участі співробітників центру дослідження українсько-польських відносин Інституту українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України. Тут експонувалися зброя та елементи одягу польської, української, більшовицької армій, твори мистецтва, історичні праці, археографічні видання. Таку ж ідею сповідувала історико-документальна виставка «Київ – Варшава: спільна справа», розгорнута на київській станції метро «Золоті ворота», яку до 100-річчя укладення польсько-українського союзу підготували польські колеги – Польський інститут у Києві, Музей Ю.Пілсудського, Військово-історичне бюро ім. К.Сосновського. За участі Українського інституту національної пам'яті, Державної архівної служби України на Контрактовій площі столиці було відкрито виставку «1920: на захисті Європи від більшовизму», в якій відображено участь п'яти дивізій Армії УНР у більшовицько-польсько-українській війні 1920 р., зокрема героїчну оборону міста-фортеці Замостя військами під командуванням М.Безручка. Аналогічну тематичну виставку «За нашу і вашу свободу» за участю віце-прем'єра України О.Стефанішиної та посла України в Республіці Польща А.Дешиці, голови Об'єднання українців у Польщі П.Тими розгорнуто в Лазенківському парку Варшави. Документальну частину експозиції підготував директор Південно-Східного наукового інституту в Перемишлі д-р С.Стемпень. Указана тема також буде відображена в колективній праці

польських та українських істориків «1920 rok – wojna światów: Studia przypadków w stulecie bitwy warszawskiej», яку 2021 р. планує видати Інститут національної пам'яті Польщі.

Особливості українсько-польських відносин у новітню добу було обговорено на черговій вересневій ІХ Українсько-польській зустрічі, яка відбулася 24 вересня 2020 р. в онлайн-режимі. Зокрема на секції «Союз Пiлсудського – Петлюри як спроба створення нової системи безпеки у Центрально-Східній Європі» виступили з доповідями й повідомленнями д-р іст. наук *Володимир Великочий* (Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника), д-р іст. наук *Микола Литвин* (Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України), канд. іст. наук *Олег Павлишин* (Львівський національний університет ім. І. Франка), д-р *Станіслав Стемпень* (Південно-Східний науковий інститут у Перемишлі), д-р габ. *Ян Пісулінський* (Жешівський університет), які відзначили складність переговорного процесу напередодні укладення союзу, бойові дії об'єднаного війська проти більшовиків, проаналізували сучасну історичну політику України та Польщі. Матеріали зустрічі будуть опубліковані в науковому збірнику, який готують до друку Південно-Східний науковий інститут у Перемишлі та Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника. На конференції також презентовано документальне видання «Sojusz Piłsudski – Petlura: Dokumenty i materiały» (Варшава; Київ, 2020 р.), яке впорядкували д-р габ. *Я. Пісулінський* (Жешівський університет) і канд. іст. наук *В. Скальський* (Інститут історії України НАН України).

Значення та уроки українсько-польського союзу 1920 р. було проаналізовано на онлайн-конференції «1920–2020: Centenary of the Polish-Bolshevik war», яка відбулася 21 вересня 2020 р. на базі Львівського історичного музею в межах відзначення тридцятиліття Східної літньої школи Варшавського університету. Зокрема канд. іст. наук *Любомир Хахула* (Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України) висвітлив заходи української громадськості щодо вшанування пам'яті С. Петлюри на Східній Галичині міжвоєнної доби. Д-р іст. наук *Микола Литвин* (Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України) реконструював перебіг українсько-польських відносин 1917–1920 рр., гуманітарну складову польсько-української війни 1918–1919 рр., бої об'єднаного українсько-польського війська під Львовом і Замостям у серпні 1920 р.

За ініціативи українських громадських організацій у Польщі та участі польських й українських фахівців відбулися наукові конференції, присвячені 100-річчю українсько-польського військово-політичного союзу: у Кошаліні (28 серпня), Холмі (30 серпня), Перемишлі (11 вересня), Більську (13–14 листопада), на яких виступили д-р габ. *Роман Дрозд* (Поморська академія у Слупську), д-р *Олександр Колянчук* (Південно-Східний науковий інститут у Перемишлі), д-р габ. *Ігор Галагіда* (Гданський університет), д-р габ. *Мирослав Шуміло*, д-р *Марко Козубель* (Інститут національної пам'яті Польщі) та ін. Доповідачі проаналізували геополітичну ситуацію в Україні та Польщі після Першої світової війни, перебіг і наслідки радянсько-польської війни 1920 р., розгляд українського питання на міжнародних конференціях у Парижі та Ризі, діяльність наддніпрянської військово-політичної еміграції на території Польщі в міжвоєнний період, стан українських військових меморіалів у Ланцуті, Щилицько та інших містах. Відзначено також необхідність активізації українсько-польських наукових взаємин, які в останні роки дещо послабилися.